

Campsentelles, 7
2004

CENTRE D'ESTUDIS SANTFOSTENCES
AMICS DE CABANYES

El pou de glaç de Can Donadéu

ENRIC
PORCEL I CARO
JORDI TARRAGÓ
I MEDIALDEA

Grup d'Espeleologia de Badalona

Introducció

Una de les aplicacions de l'aigua, força important en temps passats va ser la fabricació de gel de forma artesanal, amb l'objectiu principal de conservar els aliments. Aquesta indústria va arribar a donar feina a un gran nombre de persones fins que la fabricació industrial de les barres de gel al mateix lloc del consum (ciutats i poblacions amb certa entitat) va fer desaparèixer aquesta activitat rural de grans beneficis econòmics.

La inclusió d'aquest capítol es deu al fet que molt a prop nostre disposem d'un pou de glaç impressionant tant per la seva estructura com per les seves dimensions: el pou de glaç de Can Donadéu, al terme de Sant Fost de Campsentelles.

Generalitats sobre els pous de gel

Seguidament exposem unes dades bàsiques extretes de l'interessant llibret de Gener Aymamí *Aproximació als pous de glaç i de neu de Catalunya*. Un pou de gel

(o de glaç) és una construcció de tipus subterrani per emmagatzemar aquest element. Generalment té unes dimensions de 8 m de diàmetre i 10 de fondària, amb les parets d'un gruix de 0,60 m. Com veurem més endavant, el de Can Donadéu supera amb escreix aquestes mides. La planta sol ser de tipus circular malgrat que trobem inventariades excepcions: un de planta quadrada a Torelló, un de rectangular a Mojà i un d'hexagonal al País Valencià¹. El fons del pou era de terra amb una canaleta que feia de desguàs. La coberta sol ser semiesfèrica i és normalment la part visible del pou. Aquesta coberta presenta diverses obertures per a poder introduir o treure el gel de l'interior (pouar / despouar). En el cas que ens ocupa l'extracció es feia per unes obertures que donen a una escala dins d'una torre adossada al pou.

Una mica d'història del pou de glaç de Sant Fost

Segons l'interessant llibre de Xavier i Ferran Perez: *Sant Fost, història d'un poble*² el pou de glaç possiblement va ser construït a finals del segle XVI o principis del XVII i va ser edificat per ordre dels monjos de la cartoixa de Montealegre de Tiana. Un monjo d'aquest monestir va escriure el 1718 el següent:

*“També y tenim un pou de glaç que est any se'n a tret 1233, que era ple aventlo comensat de traurer a 10 de Juny y averlo acabat de traurer a tants de Juliol. Costant las cargas del Juny 9 sous la carga, y les de Juliol a 10 sous. Se'n han tret 559 lliures, exceptuant 10 carregas que s'en tragué per nosaltres y quatre s'en da de limosna als Pares Caputxins de Barcelona. Est any s'en fa lo altre pou petit”*³.

Desconeixem quina construcció és o era “lo altre pou petit”.

Digne de menció és el llibre de Salvador Pibernat: *Notes històriques del Vallès. Parròquia de Cabanyes* editat per l'Agrupació Excursionista de Badalona l'any 1936. Diu el següent referint-se al mas Donadéu i al seu pou de glaç:

“Per allà l'any 1740 era propietat d'un tal Elias, ciutadà de Barcelona,.. Des de la carretera, poca cosa més enllà de la rampa del camí que porta a la casa, s'ovira el Pou de Glaç. Pròpiament no és un pou, sinó un edifici rodó, fet d'obra, al pla de la terra i parets amunt, cobert per una volta en forma de mitja taronja. En les parets hi ha obertures per on es tirava el glaç i pel costat que mira a Montcada, la muntanya serveix d'esperó. Els fonaments són fets al pla d'unes feixes de terra molt obagues, a la davallant de les muntanyes.

Per treure el glaç es servien d'una mina oberta al pla dels fonaments, aquesta mina tenia un canaló que conduïa una aigua fresquíssima que sortia del pou. Avui l'entrada està tapiada degut als abusos que gent poc escrupulosa i inculta, feien en tals excessos que àdhuc amenaçaven destruir l'obra.

Qui hagués pogut penetrar dintre el pou hauria vist certes pedres degotalls que a la llum del sol lluien diversitat de colors. Persones amigues de la casa, n'havien arrencat i els masovers deien que algun argenter les utilitzava per a ornamentació de joies.

El glaç que es treia del pou, era traslladat on convingués amb carretes. Una partida d'òbit escrita al llibre 3 full 47 de l'arxiu parroquial diu...

“Obit de un tal Arnau Batalla que era de Barcelona, carreter, lo qual traginava neu i passant per lo pas prop del Besòs davant la barraca de Moguda, la carreta se va girar que aportava vuit carregas de neu y anat ell adormit lo silotà i morí sens ningun joiranel, -entre la roba y los diners li trobaren vuit rals he lin dit una missa; morí a nou de juny de 1631”.-

El glaç que tiraven al pou era de l'aigua que es glaçava a unes barres i al safareig que encara hi ha a prop del pou”.

D'aquest text veiem que al 1740 el propietari era un tal Elias; més endavant veurem que l'autèntic nom del pou de glaç fou (almenys abans del nom actual) "Pou de Elias". I a part d'una interessant descripció de l'edifici, indica el motiu d'haver de tapiar l'entrada a la mina de desguàs: el vandalisme i la ignorància. En fi, hi ha coses que no han canviat gaire.

També fa referència de la mort d'un traginer de neu a prop del Besòs, però no esmenta enlloc que la neu vingués del pou de Can Donadeu. Tal vegada podria ser d'algun dels nombrosos pous de gel del Montseny que abastien la ciutat de Barcelona.

En un butlletí de l'Agrupació Excursionista de Badalona⁵ publicat al 1937 un article anònim titulat "Un document interessant" diu, entre altres coses:

"Un document –sense data- però que pot deduir-se que pertany a la dècada 1770-80 *Lo Pou de Elias (vulgarment anomenat de Casa Donadeu) en lo terme de Cabanyas: Es Pou molt ben fet, que tè de circol 320 palms, y de alsada 75 pls. Hi ha una Escala á rams arrimada a la paret forana del pou. Si se podia umplir de Glas hi cabrien de quatre a 5000 Carregas; Però en lo Ivern del any 1766, que feu tan grandíssim fret, que los vells no avian vist igual, sols se pogueren empobar 18 pls de Glas (per ser 2 pls mes alt de la primera finestra, que es á la alsada de 16 pls): Y tret en lo principi del Estiu començant à 4 de maig, se tragueren la poquedat de 572 Carregas, y ½ de Glas; Y de altra part lo dit Pou te la falta de no sèr de conserva; perque a la part del pou, que dona al marge hi xorria aygua, que es lo major contrari, per a fondrer lo Glas: Y en vista del sobre referit clarament se veu, no es de servey per lo Abast.*"

La importància d'aquest escrit rau en el fet que és l'únic que documenta la capacitat màxima real en un any de fred intens: 572 càrregues i mitja. O sigui que malgrat que el volum d'aquest edifici és molt gran, el seu aprofitament no és complet ni de bon tros (ja que segons el text, el glaç únicament superava en dos pams la primera finestra).

Cúpula del pou del glaç de Can Donadéu. Els experts afirmen qu'és un dels més grans de la Mediterrània occidental. (foto Ricard Dalmau)

Situació

Coordenades: N 41° 30.362' E 02° 14.664'

Altitud: 77 msnm

Terme municipal: Sant Fost de Campsentelles (Vallès Oriental)

Lloc: Torrent del Pou de Glaç

Per arribar-hi agafarem el camí que surt de la carretera de la Roca pel costat de l'entrada a una pedrera prop de la masia de Can Donadéu. A uns deu minuts, i a la vora d'aquesta pista forestal, veurem la impressionant edificació.

Descripció

A diferència dels pous de neu, els pous de gel necessitaven unes estructures adjacents on enmagatzemaven dipòsits d'aigua (basses) que es congelava posteriorment per poder-la serrar i/o trossejar. El pou de gel de Can Donadeu està format per diverses estructures arquitectòniques.

L'edifici principal, de forma cilíndrica amb un diàmetre de 14 metres, construït en un lloc obac i aprofitant el desnivell del terreny. Aquesta construcció té adossada una torre rectangular amb una escala interior que va comunicant a diferents alçades per finestres d'1,5 x 0,7 m, per on es feia l'extracció del gel. L'alçada total del pou és de 21 m. El volum teòric total és de 2617 m³. Amb aquestes dimensions sembla que és el pou de glaç inventariat de més fondària i capacitat de tot el Mediterrani occidental.

De la base del pou neix una mina en direcció NO amb la funció de desguassar els regalims del gel. L'actual galeria té 16 m de recorregut d'una alçada variable entre 1,7 i 1,2 m d'alçada i 0,9 m d'amplada. Es veuen restes d'una antiga porta de fusta trencada. Actualment aquest túnel no té sortida a l'exterior, ja que les obres d'ampliació de la pista forestal van tancar l'entrada. Aquest tram final encara conserva una reixa rovellada que feia de porta des del torrent.

Als 2,5 m de l'entrada de la base del pou al túnel, un petit mur feia funcions de decantador.

Al voltant de l'edifici hi havia una mina o túnel que servia de ventilació, però actualment resta tapat als pocs metres.

Per sobre del pou hi ha una gran bassa rectangular de 34,4 x 15,3 m útils i de 3,9 m de fons (uns 2000 m³). Aquesta bassa, actualment seca, es devia de nodrir de l'aigua del torrent i de la pluja. Sota la bassa principal hi ha una altra mina de 7,7 m de recorregut, amb lloses de pedra al terra i canaleta lateral. La secció d'aquest túnel és de 1,5 x 0,80 m. És de fàcil trànsit i l'entrada està protegida per una antiga porta.

Prop d'aquesta mina, i en direcció al riu Besòs, trobem un altra bassa de dimensions molt més modestes, actualment inaccessible per les bardisses i esbarzers que l'omplen totalment. Sota aquestes basses i ja quasi a tocar la cúpula del pou, hi ha les restes enrajolades d'una altra espècie de bassa, en un lloc molt ombrívol, on devien fer els trossos de gel.

Sota l'última bassa, en un lloc anomenat "les fonts", al vespre s'obrien les aixetes i deixaven que s'omplís un pam d'aigua (20 cm), que quedava congelada. De bon matí es tallava el glaç picant o serrant el gel amb un motlle. Aquests blocs es llançaven per una rampa que va a donar a una finestra de prop la cúpula del pou.

Conclusions

Per les dimensions podem dir que aquest pou és el més important de tota la Mediterrània occidental. Actualment està en estat d'abandonament i amb certs perills per al visitant ocasional. Encara que la conservació es pot classificar de bona, és urgent una intervenció de restauració.

L'Ajuntament de Sant Fost sembla que està interessat a adquirir-lo als actuals propietaris de can Donadéu per així iniciar tasques de conservació i consolidació. Seria bo que s'hi impliquessin més administracions (Generalitat, Parc de la Serralada de Marina, etc.) per recuperar aquest veritable monument.

Seria també interessant anar més enllà de la restauració i crear itineraris pedagògics i una exposició permanent sobre la fabricació del gel, amb visites guiades tal com ja tenen amb gran èxit a altres poblacions, per exemple, el Musée de la Glace de Mazaugues (França) visitat per milers de turistes i escolars de la Provença, i a més una interessant font d'ingressos per al municipi. Ens hem de posar mans a l'obra, i aviat, si no volem perdre una joia dels nostre patrimoni etnològic i arquitectònic.

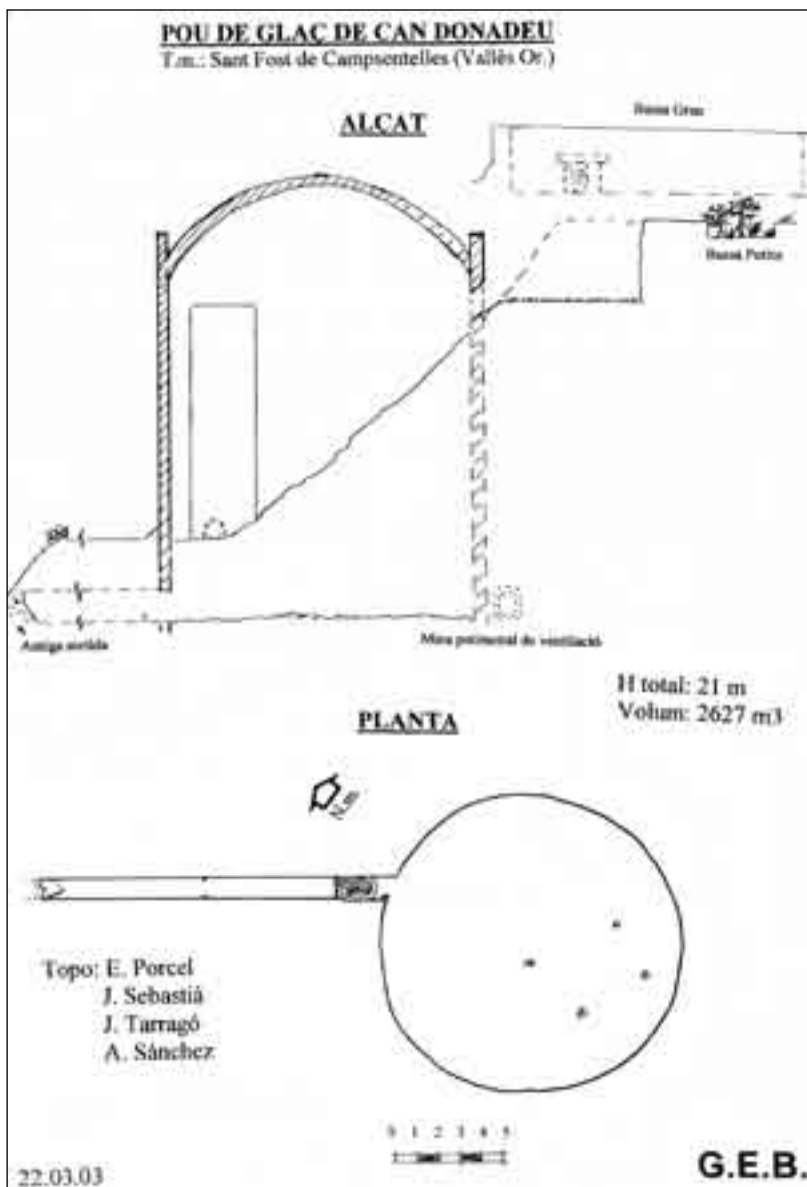

Relació de participants a les sortides fetes per confeccionar aquest article

Francesc Alfambra, Oriol Alfambra, Màrius Alfambra, Maria dels Àngels Serrano, Josefina Anel, Enric Porcel, Víctor Porcel, Gisela Porcel, Jordi Tarragó, Francesc Miret, Martí García, Xavier Fuertes, Encarnación García, Joan Sebastià i Albert Sánchez.

Notes

- (1) Gener Aymami i Domingo, *Aproximació als pous de glaç i de neu de Catalunya*. Barcelona, 2000; Jordi Tarragó i Medialdea, *Pou de glaç. La seva història, passat, present i futur* (inèdit), 2000.
- (2) Xavier i Ferran Pérez Gómez, *Sant Fost, història d'un poble*. Sant Fost, 1990.
- (3) C. Barraquer, *Las casas de religiosos en Cataluña*. Vol I pàg 231-232. Barcelona, 1906.
- (4) Salvador Pibernat P, *Notes històriques del Vallès. Parròquia de Cabanyes*, pàgs. 85-87. Agrupació Excursionista de Badalona, Badalona, 1936.
- (5) AA "Un document interessant", *Butlletí de l'Agrupació Excursionista de Badalona*, pàgs. 2-6. Badalona, 1937; Garcia-Pey, Enric, *Sant Fost, els noms tradicionals*. Sant Fost, 1997.

Croquis.